

• PERTSONAIA •

Itxaro Borda

«Betidanik idatzi dut lesbiana izateaz»

Muga bat ikusten duen bakoitzean esaten du “pasako gara”.

UXUE ALBERDI

Argazkiak: Dani Blanco

Noiz bilakatu zen Bernardette Itxaro, eta zergatik?

Egia, Itxaro pseudonimoa da, erdi pseudonimoa. Duela asko, 14 urtetan hasi nintzen *Herrian* bertsoak publikatzen eta pixka bat

beldur nintzen familiak zer errango zuen. Gainera, konturatu nintzen euskaldun musikalitateko izen bat behar nuela, eta justu garai hartan bazen hemen Baionan erakusketa egiten zuen pintore bat, bizkaitarra, Itxaro Men-

txaka deitzen zena. Beraz, haren izena hartu, ene deitura ofiziala, biak lotu eta, hara! Betidanik izenpetu ditut testuak Itxaro Borda izenarekin, eta orain gehienbat ezagutzen naute jendeek Itxaro deitzen naute, familiak salbu, bistan da, eta lankideek, haiek Bebe edo Bernardette deitzen didate.

Noiz erabaki zenuen idazle izatea?

Aspaldi. Idazten ikasi bezain laster testu txikiak idazten nituen frantsesez, 9 urtetan-edo. Gero, emeki-emeki, ene haurtzaroko hizkuntza berriz eskuratu eta orduan hasi nintzen, 12 urtetan edo, euskaraz idazten, alfabetatzen, literaturaz eta abar ikasten. Oso gazterik erabaki nuen idazle izatea eta iruditzen zait ene bizitza idaztea baizik ez dela izan, ez dudala beste gauza baliosik egin.

Nolako zen idazten hasi zen Bernardette haurra?

Oso bakartia, oso isila, oso herabea, hitz egitea maite ez zuena, eta denbora irakurtzen pasatzen zuena etxean lanetik edo eskolatik momentu libre bat bazenean. Oso introbertua erran nezake, oraindik ere hala naiz, nahiz eta herabetasunari buruz, jendearekiko beldurrari buruz indar bat egin dudana eta lortzen dudana besteekin komunikatzea. Uste dut idatzi ez banu gorputz eta arima hondoratu nintzela, idaztea betidanik izan da, sekretuan edo agerian, izateko modu bat enetzat, besteei buruz izateko modu bat, eta neroni buruz izateko modu bat ere bai. Hara, bi oinak lurrean eta lurra paperean.

Zure hasierako lanak lurperatu egin omen zenuen, literalki.

Bai, krisi bat ukan nuen eta, egia, lurperatu egin nituen ene kaiera zaharrak, beharbada inkontzienteki beste modu batez idatzi nahi nuelako, beste bide batzuk jorraturaz. Suizidio

Nortasun agiria

Bernardette Borda Baionan sortu zen duela 51 urte. Oragarren hazia, Parisen hezia, Maulen eta Baionan bizitzen ikasia. Txiki-txikitan hasi zen idazten, eta Itxaro Borda erdi-pseudonimoarekin hainbat poema liburu, narrazio eta eleberriri argitaratu ditu. Euskal kantari askoren abestien letren egilea ere bada. *Maiatz* aldizkariaren sortzaileetako bat izan zen, eta Mauleko ikastolako gurasoen elkarteko eta Seaskako presidentea 90eko hamarkadan. Gaur egun Baionan bizi da eta postaria da ofizioz. *Bira* zutabea argitaratzen du egunero *Berría* egunkarian.

metaforiko bat izan zen, ene gazte denbora guztia ideia horrekin pasatu dudala uste baitut. Beharbada laguntza psikologikoa behar nuen idazle ez bilakatzeko. Baina idaztea bera izan da laguntza; ez hondoratzeko idaztea.

Bertsotan ere egiten zenuen?

Nik bertsoak idazten nituen gehienbat, kantatu ere bai, baina ez ausart, beti nire herabekeriarengatik. Egia da garai haietan, 1970eko hamarkada hartan ez zela emazterik ez neskarik bertso munduan, eta beraz, idatziz bai, Marijan Minaberrik ere egiten zituen *Herrian* bertsoak nik bezala, baina plazetan oso laster harrapatzen genituen halako belarrondoko batzuk, gogorak, eta uste dut batzuetan belarrondoko haiek umiliatzaileak zirela. Beharbada, ez nahita, beharbada irri egiteko, baina bere burua mundu honetan aurrera atera nahi duenarentzat umiliatzaileak suertatzen dira halako belarrondokoak, eta enetako uste dut hala gertatu zela. Eta gero, energia asko behar nuen jendearen aitzinean agertzeko, eta hori ezinezkoa zen, errazago da bakar tasunean idaztea. Baina beti gustatzen zait bertsoak entzutea, bertsoak idaztea, bertso moduan idaztea eta batzuetan bertsoak kantatzea ere bai, kiskun-kaskun.

12 urterekin berreskuratu zenuen euskara, eta geroztik euskaraz idatzi duzu. Irakurri dizut: "Luzaz pentsatu dut urgentziaz idazten nuela, bihar bertan hizkuntzarekin batera desagertuko banintza bezala".

6 urtera arte euskaraz baizik ez nintzen ari, urte batez ikasi dugu frantsesa eta 12 urtetan euskaraz analfabetoak ginen anaia eta biok. Horregatik badakit egin diguten gaitza oso latza izan dela, indioei bezala egin digutela oso denbora laburrean, eta hori nik ez diet barkatzen. Euskara berriz errekuiperatu dudanean idatzi dut, gramatika ikasi, literatura ikasi, eta enetzat hori da ene konpromisoa hizkuntzarekin eta munduarekin. Eta luzaz horrela idatzi dut, iruditu baitzait beti desagertzen zihoan mundu bateko partaide nintzela, barnealdeko laborarien mundu horretakoa, eta irudipen hori areagotu zait gurasoak galdu ditugunean. Amadu Hampate Ba idazle maliarrak erraten du adineko batzuk hiltzen direlarik bibliotekak direla galtzen, eta nik zinez, sentimendu hori ukan dut gurasoak galtzean edo herriko zaharrak hiltzean. Guk hizkuntza tribalki errekuiperatu dugu berriz, Borda klanak berriz errekuiperatu du, baina beste guztiek utzi egin dute, ez dute energiarik higatu horretan, gure belaunaldikoez galtzen utzi dute. Ekonomia aldetik eta politika aldetik ere izan dut hondamendi baten erdian egotearen sentimendua,

jakitea minutu bakoitza ez dela izaten ahal aitzinekoa bezalakoa, baina pentsamendu hori pixka bat arindu zait Baionarat bizitzerat etorri geroztik, ez dut hainbeste sentitzen munduen galera edo erortze hori, ez dut hainbeste sentitzen hemen. Luzaz, idazle izatea halako bekatu edo tatxa bat ukaitea bezala zen enetzat, eta azken urteetan ez da hala. Uste dut idazle izatea, ofizio eta bizio hori ukaitea zorte handia dela, bai enetzat bai eta irakurtzen nautenentzat edo ene olerkiak entzuten dituztenentzat. Momentu honetan idazle izatea zorte handia dela uste dut, eta horrek ematen dit inpresioa idazten dudanean irudikatzen dudana mundua ez dela aldatzen, ez dela erortzen, ez dela hondatzen, ez dela higatzen, ez dela usteltzen. Idazten dudanean berdin zait irakurtzea estatistika bat Iparraldean euskararen galera aipatzen duena, enetzat ez da galtzen, idazten dudanean ez da galtzen, uste dut idazten dugunean, edo kantatzen, edo pintatzen... ez dela galtzen.

Behin baino gehiagotan esan izan duzu ez zarela idazle handia, bigarren mailakoa baizik. Zergatik? Batetik, asko idazten dudalako, eta asko idazten duenak ez du fama onik. Ekonomian bezala da, askotasuna merketasuna da. Ani-

tzetan hori leporatu didate, asko eta sobera idaztea. Gero, bestetik, uste dut gaiet buruz ere, tematikari buruz. Eguneroko bizitzako gaiak ditut aipatzen nik: langabezia, lantegien zarratzea, amodio ukatuak, exilioa... ez dira gai serioak euskal mundu gogorarentzat eta gai horiek tratatzean beti harrapatzen dut euskaldun fededunen ideologia hori, beti horren aurka, horma bat bezala. Gainera sinetsi nahi dut bigarren mailakoa naizela, presio gutxiago baitut bizkarrean. Nahi nuke beste gauza batean ere sinetsi: norberak bere burua ezabatzeraino idatzi ahal izatea. Ni, lehen pertsona erabiliagatik, ez hor izatea pertsona bakun gisa, ni hori hor izatea ni izanez eta gu izanez aldi berean, gu orain, gu atzo, gu bihar.

Horregatik guztiagatik sentitzen zara periferiako idazle?

Bai. Periferiako idazle izateak erran nahi du, batetik, literatur zurrumbilo horren erdian ez izatea, ziklonaren begian ez izatea. Beraz, libereki gehiago ukaitea gaiekin, hizkuntzarekin eta gure harreman eta iritziz politikoekin. Baditu abantailak. Erraten dudalarik bigarren mailako idazle izatera hori, pixka bat ironikoa ere bada, Euskal Herrian idazleak ateratzen direnean beti baitira lehen mailakoa, inor ez da gelditzen bigarren edo hirugarren mailan.

“Enetzat, kontrolik ez denean fronteran, mugarik ez da”. Nola bizi duzu muga hori?

Nik muga hori anekdota bat bezala bizitzen dut orain alde batean edo bestean blokatuak garenean, gertatzen baita muga ixten dutela alde batetik edo bestetik. Aipatzen ahal dugu beste muga ere, gure buruetan den muga hori, denek aipatzen dutena, baina inork ez du ezer egiten muga horren suntsitzeko edo apurtzeko. Muga aldi berean da zoritxar eta zorion, denentzat, Hegoaldekoentzat eta Iparraldekoentzat. Zoritxar bat da Iparraldekoentzat ez direlako merezi duten bezainbat ezagutuak eta irakurriak eta gonbidatuak Hegoaldeko kultur mundura. Nik hor ez dut erratekorik, badu kasik 40 urte Hegoaldean ibiltzen naizela mintzaldiak egiten, olerki irakurtzen... Ahal badut banoa, ze hori ere bada, behar dugu guk ere onartu eta denbora hartu Bilborat edo Nafarroa zokorat joateko, eta ez dugu denok hori egiten. Baina uste dut mugak, bestalde, halako libereki ere ematen digula, hemen dugun tradizioa, aspaldikoa den literatur ohitura, ez baitugu ahanzi behar literatura, euskarazkoa, hemen sortu zela, eta mugak libereki ematen digu horren segidaren lantzeko, eta horretaz ere axola guti dugula uste dut.

Ezer gabe hobe nobelan bada apurtzen den beste muga bat ere: generoarena.

A bai, hori ere bai. Garrantzitsua da generoaren muga ere haustea. Gainera, hizkuntzak berak ere ez du mugarik alokutiboan erabiltzen ez bada. Irakurle batzuek faltan sentitzen dute generoaren ausentzia, baina nik idatzi dudanean pixka bat frustratua nintzen, sone-to bat edo bertso paperak idazten dituzunean bezala, ez duzu zure pentsamendua bere osoan sartzen ahal. Gauza bera izan da nobela honetan. Irakurtzerakoan ez dakigu nor zer den, ideia aspalditik nuen, %100 *Basque*-en ere bada kapitulu bat generorik gabe idatzitakoa, eta hori zen ene borondatea. Betidanik entzun dut euskaraz ez zela generorik alokutiboan erabiltzen ez bazen, eta hori bururaino eramatea zen ene asmoa, nobela oso batean egitea eta ikustea zer sortzen den, zer hazten den, zer muga eta ze libertate ematen didan.

Zeintzuk izan dira zailtasun nagusiak generorik gabe idaztean?

Batetik, pertsonaiak ezin dira fisikoki deskribatu. Bestetik, pertsonaien artean ezin da alokutiborik erabili... eta besterik ez, gainerakoa fantasia osoa izan da. Baina nik ikusten nituen pertsonaiak, nire buruan bazuten generorik, nik izendatu ditut. Baina nobelan pertsonaien izenak ere greziar alfabetotik ateratzen dira, beraz, ez dute generorik eta nortasun zehatzik ere ez, izen deiturarik ere ez dute pertsonaia horiek. Hori ere beste ideia bat da, nobela horretan beste ardatz bat neoliberalismoarena baita, zer eragiten digun: nortasunaz ezabatzen gaitu, generoaz ezabatzen gaitu...

Nola eraikitzen duzu zure hizkuntza literarioa?

Ni autodidakta naiz eta, beraz, iturri askotarik hartu dut eta oraindik ere maila linguistikoa iturri askotarik edaten segitzen dut. Gainera, iruditzen zait euskaraz testu baten idazteko ez dela baitezpada erabiltzekoa euskara funtzionala, nik kazetarien hizkuntza eta idaz-

leen hizkuntza bereizten ditut. Beraz, ene libertate eremua da hizkuntzarena, eta ene euskalki ezberdinetarik jasotako hitzak eta bidaietan biltzen ditudanak integratzen ditut testuetan. Batzuetan, soilik begi keinu bat egiteko bizkaitar irakurle goari edo nafarrari, baina ni ere Axularren gisa ari naiz: ahal ditudan hitz guztiak biltzen eta erabili nahiz. Literatur hizkuntza, orokorrean, gero eta lauagoa dela erran daiteke, baina irakurle goa ere horrela formateatua dago. Gainera, beste hizkuntzetan ere, frantsesez ere, adibidez, gero eta funtzionalago, gero eta sinpleago dira liburuak. Afrikarrek ere horrela idazten dute frantsesez idazten dutenean, halako aberastasan ponposo batekin, frogatu behar balute bezala hizkuntza aberatsa ezagutzen dutela. Eta nik ere gauza bera egiten dut, hainbestetan entzun dut ene euskara pobrea zela, eskasa zela, behar baitut borobildu, emendatu, ponpostu... erakutsi badakidala, hori ere izan daiteke. Baina hizkuntza libre da bere egituran, beraz, aditza batua erabil dezakezu baina gainerako guztia pasatzen da, ortografia batuz pasatzen da, baita xiberoko ü-ak ere.

Hizkuntza bat baino gehiago ikasi omen duzu, hizkuntza horretan idazten duten autoreak irakurri ahal izateko.

Bai, egia. Autore alemaniarrek irakurri ahal izateko ikasi nuen alemanez. Rilke irakurri nahi nuen alemanez. Autore greziarrak ere bai, eta orain grezieraz hitz egiten dut Grezian. Euskal Herrian euskaraz eta grezieraz Grezian. Hizkuntza askotan irakurtzen dut: ingelesez, gaztelaniaz, italieraz, portugesez, katalanez, alemanez, grezieraz... Irakurtzen ditudan olerkariak beti inpaktatzen naute, denek, beti bide posible bat erakusten didate, eta horrela aberasten naiz. Obsesiboki irakurtzen dut: autore bat hartzen dut alfatik omegara. Ene denbora hartzen dut. Ez dut denbora askorik hartzen emakume normal lanetan, eta horrek denbora libre asko ema-

EGUZKILORE[®]
osagarriak

www.eguzkilorejoya.com

POLTSAK
BETAURREKOAK
ZAPIAK
GORBATAK
KARTERAK
BILLETE-ZORROAK
DIRU-ZORROAK
GILTZATAKOAK

DONOSTIA: Hernani, 13 - BILBO - GASTEIZ - Zuluaga Bitxitegiak: Galdakao eta Zornotza

AZKEN HITZA

Bazterreko irribarrea

"Iparraldeko kultur mundutik kanpo naiz baina betidanik kanpo izan naiz, ez naute sekula barnekotzat hartu. Erran dudan bezala, gehiegi idazten dut eta ez dut idazten behar bezalako gaiez, eta ez dut ikuspegi ona ere, bazter ikuspegia dut. Bazter herri batekoa naiz, bazter genero batekoa, bazter fede batekoa, bazter hizkuntza batekoa... Egia da garai batean oso minbera nintzela gai hauei buruz, baina azken denbora honetan berdin zait. Osasun mentalean irabazi dut".

ten dit. Berdin zait hautsa baldin bada etxean, hautsarekin bizi naiz.

Homosexualitatea da zure lanak zeharkatzen dituen gaietako bat, modu metaforikoagoan batzuetan, eta ageriago *Noiztenka* edo *Jalgi hadi plazara* liburuetan. Zergatik erabaki zenuen jauzi hori egitea? Homosexualitate metaforikotik homosexualitate agerikora?

Egia da, betidanik idatzi izan dut lesbiana izateaz. Egia erran, besterik ezin, bakoitzak bere ikuspuntutik idazten baitu. Gero, garai batzuetan, metaforikoki idatzi dut, eta egia da *Jalgi hadi plazara* horretan *coming out* moduko bat egin nuela, baina pertsona gisa egin zen aspalditik. Istorio hori gutariko askoren istorioa da, urteak eta urteak pasatu ditugu izaten erran gabe eta, hara, noizbait ordua da erranez izateko. Erranez eta naturalki erranez uste dut ildo irekitzen dugula besteek erran dezaten eta bizi daitezten. Baina uste dut zailagoa izan dela fikzioan egitea errealitatean egitea

baino. Askotan hizkuntzak berak manatzen du, ze hizkuntzak badu bere morala, eta gure kultur munduak badu bere morala, gauzak ez dira erraten, egiten dira baina ez dira erraten, harria bota eta eskua gorde, horrela bizi gara. Eta nik nahi izan dut azpimarratu lesbiana izatera, ze beste guztiek etengabe azpimarratzen dute beren gizon izatera, emazte izatera, politikari izatera... Denek azpimarratzen dute, elkarrizketak entzuten dituzu eta denek azpimarratzen dute beren izatera, eta lesbianak edo gayak direnek ez dute azpimarratzen. Badirudi izatera batzuek besteek baino gehiago pisatzen dutela. Bi mahai-inguru egin ditugu literaturaz eta homosexualitateaz, bi bakarrik, eta gure idazkiak beterik direlarik, beteak dira homosexualitatez. Normal da noizbait onar dadin, ikus dadin izatera hori ere. Nire liburuetan homosexualitatea ez da, besterik gabe, pertsonaiei ezartzen zaien ezaugarri bat gehiago, munduari begiratzeko modu bat da, ikuspuntu bat. Homosexualitateak pertsonaien izatera baldintzatzen eta aberasten du beti. Gehienetan, pertsonaien bazter ikusmoldea aberasten du.

"Behin lanetik etxera nentorrela pentsatzen ari nintzen, Capbretoneko hilketa gogoan nuela, baduela kasik berrogei urte gure herria gerla itsu eta elkor batek larrutzen duela eta nik amodiozko poemak baizik ez nituela idatzi". Elkarbizitza jokoan eta zu berriz kantu ttipietan?

Hori da ene idazle karrerari buruzko ironia. Gure idazle gisako izateak erlatibizatzeke ere bada, eta baita errateko modu bat ere idazle gisa kontzientzia dugula gerla baten izateaz, gerla mutu eta itsua baina gerla, eta guk ere parte hartzen dugula gerla horretan, nolazbait, alde edo aurka, edo ez alde ez aurka gure hitzekin. ■

argia.com Literaturaz eta bizitzaz luze aritu gara Bordarekin. Sarean duzu elkarrizketaren bertsio luzea.

Ondarre baserria

20214 Segura (Gipuzkoa) Tel.: 943 801684

e-posta: ondarre@hispanavista.com www.acvmultimedia.com/ondarre